

Περίληψη ειδικής έκθεσης
«Το φαινόμενο της ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα και η αντιμετώπισή του»

Η παρούσα έκθεση περιλαμβάνει τις διαπιστώσεις του Συνηγόρου από την ενδελεχή διερεύνηση των αναφορών που υποβλήθηκαν στον Συνήγορο του Πολίτη σε περίοδο 16 μηνών (1 Ιανουαρίου 2012 έως 30 Απριλίου 2013), σε συνδυασμό με τη μελέτη των χαρακτηριστικών του φαινομένου, όπως προκύπτουν από την ομαδοποίηση των περιστατικών ρατσιστικής βίας που έχουν καταγραφεί το αντίστοιχο διάστημα από την Ελληνική Αστυνομία, τον Τύπο και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Στην έκθεση συνεκτιμώνται οι σχετικές εκθέσεις διεθνών οργανισμών και οι προτάσεις των πολιτικών φορέων που ανταποκρίθηκαν σε σχετική πρόσκληση του Συνηγόρου και αξιολογείται η προσέγγιση της αστυνομικής διοίκησης για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξеноφοβίας. Σε ειδική ενότητα καταγράφεται η εκδήλωση του φαινομένου στο χώρο του σχολείου και η αντιμετώπιση του από τη σχολική διοίκηση.

Οι διαπιστώσεις και τα συμπεράσματα, όπως και οι συστάσεις και προτάσεις της ανεξάρτητης αρχής που περιλαμβάνονται στην παρούσα έκθεση, φιλοδοξούν να συμβάλουν στη θεσμική θωράκιση της Πολιτείας προκειμένου να καταπολεμήσει αποτελεσματικά τα απεχθή φαινόμενα ρατσιστικής βίας, τα οποία δυστυχώς κλιμακώνονται τόσο σε αριθμό όσο και στην ένταση της ασκούμενης βίας, διαρρηγνύοντας την κοινωνική συνοχή και ειρήνη και υπονομεύοντας την ίση ανθρώπινη αξία και τα θεμέλια του ίδιου του κράτους δικαίου. Ειδικότερα:

1. Η καταγραφή περιστατικών ρατσιστικής βίας

Οι 281 διασταυρωμένες καταγγελίες που καταγράφηκαν σε 16 μήνες με πηγές τα μέσα ενημέρωσης, τις ΜΚΟ, και τον ίδιο τον Συνήγορο του Πολίτη, καταδεικνύουν ότι η βία στους δρόμους με στόχο τον «διαφορετικό», με βάση την εθνική ή εθνοτική καταγωγή, τη φυλή, το χρώμα, τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή το θρήσκευμα, είναι φαινόμενο υπαρκτό και συνεχώς εντεινόμενο.

Οι περιπτώσεις που καταγράφονται στην παρούσα έκθεση αποτελούν την κορυφή του παγόβουνου. Η πλειοψηφία των ρατσιστικών επιθέσεων, για διάφορους λόγους, είτε δεν καταγγέλλεται καθόλου, είτε καταγγέλλεται αλλά δεν καταγράφεται, είτε καταγράφεται αλλά όχι ως ρατσιστική. Η αδράνεια και απροθυμία αστυνομικών, η άρνηση σύλληψης δραστών ή καταγραφής περιστατικών και, από την πλευρά των θυμάτων, ο φόβος είτε της σύλληψης είτε του στιγματισμού και η πεποίθηση ότι δεν πρόκειται να δικαιωθούν, μοιάζουν με συγκοινωνούντα δοχεία. Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για κλασική περίπτωση αθέατης εγκληματικότητας, στη μεγάλη έκταση της οποίας φαίνεται να συμβάλει η στάση και συμπεριφορά αστυνομικών και άλλων κρατικών οργάνων. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε περιοχές στις οποίες κατά τεκμήριο, αλλά και από τα στοιχεία της παρούσας έρευνας, παρατηρείται ιδιαίτερη έξαρση του φαινομένου, όπως π.χ. σε μεγάλο τμήμα του κέντρου της Αθήνας, τα αστυνομικά τμήματα καταγράφουν στην καλύτερη περίπτωση πολύ μικρό αριθμό περιστατικών όπου αναγνωρίζεται ρατσιστικό κίνητρο. Με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα το

αστυνομικό τμήμα Ομονοίας, όπου η υπηρεσία αναφέρει ότι δεν διαθέτει στοιχεία για ύπαρξη περιστατικών ρατσιστικής βίας στην περιοχή ευθύνης της!

Ο Συνήγορος του Πολίτη εκτιμά ότι η δραματική αύξηση του αριθμού των καταγγελιών για ρατσιστικές επιθέσεις αλλά και της κλιμακούμενης έντασης της ασκούμενης βίας, από τον Μάιο του 2012 και μετά, αντανακλά μεταξύ άλλων και τις κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις που επέτρεψαν την εκπροσώπηση στο εθνικό Κοινοβούλιο του κόμματος της Χρυσής Αυγής, το οποίο διακρίνεται για τον πρωτοφανή σε οξύτητα και επιθετικότητα εθνικιστικό/ρατσιστικό, ξενοφοβικό και μισαλλόδοξο πολιτικό λόγο. Πρέπει επίσης να προβληματίσει ιδιαίτερα η καταγραφή περιστατικών βίας με ρατσιστικό κίνητρο από παλιότερες ή νεοπαγείς οργανωμένες ομάδες, με τρόπο δράσης που παραπέμπει σε άτυπες ρατσιστικές πολιτοφυλακές, ιδιαίτερα σε συγκεκριμένες περιοχές. Έντονη τέλος ανησυχία προκαλούν μαρτυρίες για την παθητική στάση αστυνομικών οργάνων σε τέτοιου είδους περιστατικά, και μία διαφανόμενη απροθυμία έγκαιρης παρέμβασης ή και στη συνέχεια αποτελεσματικής διερεύνησης για την αποκάλυψη των δραστών. Ακόμη περισσότερο, όταν αστυνομικοί φέρονται να προβαίνουν σε καταχρηστική άσκηση βίας με ρατσιστικά κίνητρα. Η ανεξάρτητη αρχή εκτιμά ότι υπάρχει επιτακτική ανάγκη να γίνει διεξοδική εις βάθος διερεύνηση του θέματος ώστε να καταπολεμηθεί άμεσα και δραστικά οποιαδήποτε εκδήλωση ρατσιστικής προκατάληψης ή βίας μέσα σε όργανα και θεσμούς της Ελληνικής Δημοκρατίας. Επίσης, να αποτραπούν αποφασιστικά οι απόπειρες υποκατάστασης της κρατικής εξουσίας, όταν μάλιστα λαμβάνουν συστηματικό και προγραμματικό χαρακτήρα.

Ο Συνήγορος δεν υιοθετεί τη ρητορική που συνδέει την παρουσία των μεταναστών με την υποτιθέμενη εν γένει έξαρση της σοβαρής εγκληματικότητας. Αντίθετα, θεωρεί ότι ο δημόσιος λόγος αυτού του είδους καλλιεργεί και στη συνέχεια εκμεταλλεύεται τον παρατηρούμενο «κοινωνικό πανικό» εις βάρος μελών ευάλωτων εθνοτικών ομάδων, δυσφημώντας, πέραν των άλλων, τη χώρα και τους έλληνες πολίτες. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία για την εγκληματικότητα, διαπιστώνεται μείωση της σοβαρής εγκληματικότητας το 2012, ενώ και η σημαντική πλειοψηφία των δραστών είναι ημεδαποί. Στην κατεύθυνση της μείωσης του φόβου του εγκλήματος και της καταπολέμησης της ξενοφοβίας, ο Συνήγορος θεωρεί ότι η συμβολή των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι απαραίτητη και κρίσιμη.

Βασική επίσης διαπίστωση αποτελεί η αξιοσημείωτη αναντιστοιχία επίσημης και ανεπίσημης καταγραφής: από την ΕΛ.ΑΣ. καταγράφεται λιγότερο από το 1/3 των περιστατικών (84 περιστατικά με πιθανολογούμενο ρατσιστικό κίνητρο το 2012) συγκριτικά με τα αντίστοιχα περιστατικά που ο Συνήγορος έχει διασταυρώσει ότι έλαβαν χώρα από την έρευνα που διενέργησε (253 περιστατικά επιθέσεων με προφανή ρατσιστικά κίνητρα το ίδιο έτος, σύμφωνα με τις καταγγελίες και μαρτυρίες).

Ο Συνήγορος επισημαίνει ότι η αναγνώριση του ρατσιστικού φαινομένου είναι το πρώτο και απαραίτητο βήμα για την αποτελεσματική αντιμετώπισή του. Εκτιμά ότι απαραίτητη προϋπόθεση για να εξασφαλισθεί η προστασία του δικαιώματος στην ασφάλεια κάθε προσώπου που διαμένει στη χώρα μας, ημεδαπού ή αλλοδαπού είναι η αστυνομία να καταγράφει άμεσα, ακόμη και αυτεπάγγελτα τα σχετικά περιστατικά, και να διερευνά αποτελεσματικά τις καταγγελίες για άσκηση ρατσιστικής βίας. **Ο Συνήγορος προτείνει** να δημιουργηθεί ένας συστηματικός, ολοκληρωμένος τρόπος καταγραφής περιστατικών ρατσιστικής βίας που θα καλύπτει ολόκληρη την επικράτεια, να δοθούν οδηγίες από το αρχηγείο της αστυνομίας για την πιθανολόγηση ρατσιστικού κινήτρου σε κοινά εγκλήματα, να εκπαιδευθεί το προσωπικό όλων των αστυνομικών τμημάτων προκειμένου να αντιμετωπιστούν

τυχόν στερεοτυπικές προκαταλήψεις ώστε να μην σημειώνονται φαινόμενα αδιαφορίας κατά την υποδοχή καταγγελιών ή αδράνειας κατά τη διάρκεια επιθέσεων, να συνεργαστεί η αστυνομία με τον Συνήγορο, τις κοινότητες των μεταναστών και με ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται σε θέματα καταπολέμησης του ρατσισμού, προκειμένου να ενθαρρυνθούν τα θύματα να απευθύνονται στις επίσημες αρχές.

Ο Συνήγορος του Πολίτη συνιστά επίσης σε κάθε φορά, δημόσιο, όπως η αστυνομία, ή ιδιωτικό, όπως συλλογικότητες και δίκτυα τη δημοσιοποίηση όλων των δεδομένων καταγραφής ρατσιστικών επιθέσεων, με την αυτονόητη απόκρυψη ονομάτων ή άλλων στοιχείων ταυτοπροσωπίας. Έτσι διασφαλίζεται η διαφάνεια, αποτρέπεται η περαιτέρω εμφάνιση ρατσιστικών φαινομένων, και ενθαρρύνονται περισσότερα θύματα να λύσουν τη σιωπή τους.

2. Η προσέγγιση της αστυνομικής διοίκησης

α. Η πειθαρχική διερεύνηση περιστατικών όπου πολίτες καταγγέλλουν, είτε απευθείας είτε στον Συνήγορο, ρατσιστική συμπεριφορά αστυνομικών

Εξετάζοντας την ουσιαστική ανταπόκριση της αστυνομίας στις αναφορές που δέχτηκε ο Συνήγορος το 2012, για ανάρμοστη συμπεριφορά αστυνομικών οργάνων με ενδεχόμενο ρατσιστικό (εθνοφυλετικό κυρίως) κίνητρο, επιβεβαιώνεται η εικόνα καθυστέρησης των εσωτερικών ερευνών που δημιουργεί αίσθηση ατιμωρησίας. Η επιφανειακή εξέταση όσων περιστατικών τελικά καταγγέλλονται στην αστυνομία, καθώς και η διακοπή της έρευνας ήδη κατά το προκαταρκτικό της στάδιο πλήττουν την αξιοπιστία των πειθαρχικών ελέγχων, σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που η όποια διερεύνηση καταλήγει να θεωρείται μάλλον προσχηματική από τα ίδια τα θύματα αλλά και πολλούς πολίτες και οργανώσεις.

Έτσι διαιωνίζεται η απροθυμία των θυμάτων να καταγγείλουν ρατσιστική συμπεριφορά σε βάρος τους αφού τα δεδομένα επιβεβαιώνουν την πεποίθησή τους ότι δεν πρόκειται να δικαιωθούν.

Ο Συνήγορος παρατηρεί ότι η έλλειψη εμπιστοσύνης των θυμάτων στο κράτος δικαίου σχετίζεται άμεσα με την αναποτελεσματικότητα του μηχανισμού προστασίας των δικαιωμάτων **και προτείνει:** η αστυνομία να ενεργοποιεί και να διεκπεραιώνει με ταχύτητα και πληρότητα τη διαδικασία πειθαρχικής διερεύνησης καταγγελιών κατά αστυνομικών οργάνων, η προκαταρκτική διοικητική εξέταση να αποκτήσει τον πραγματικό της χαρακτήρα της συλλογής στοιχείων και η έρευνα να μην παραμένει εκκρεμής επί εξαιρετικά μακρό διάστημα, η εξέταση όλων των μαρτύρων, η αναγκαία αμεροληψία, η πλήρης αιτιολογία πρέπει να αποτελούν απαρέγκλιτο κανόνα των εσωτερικών διαδικασιών της αστυνομίας, η πειθαρχική διερεύνηση των καταγγελιών για εμπλεκόμενα σε ρατσιστικές επιθέσεις και συμπεριφορές αστυνομικά όργανα να μην εμφανίζει καθυστερήσεις από την υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων της αστυνομίας ώστε να μη δίνει την εντύπωση ανοχής ή και συγκάλυψης και να λυθεί το ζήτημα όχι μόνον της αποτελεσματικής λειτουργίας αλλά και της ανεξαρτησίας των προβλεπόμενων από τον ν. 3938/2011 - αλλά μη λειτουργούντων- Γραφείων Αντιμετώπισης Περιστατικών Αυθαιρεσίας. Το ίδιο ισχύει και για την προβλεπόμενη στον ίδιο νόμο Επιτροπή αξιολόγησης των σχετικών καταγγελιών, η λειτουργία της οποίας είναι κρίσιμη για την επανεξέταση υποθέσεων μετά την έκδοση σχετικών αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Πέραν όμως των αναφορών που χειρίστηκε ο Συνήγορος, η έκβαση της πειθαρχικής διαδικασίας γενικά για καταγγελίες, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΑΣ.

για το 2012, όπου αστυνομικοί φέρονταν να επιδεικνύουν ρατσιστική συμπεριφορά είναι μάλλον απογοητευτική. Ήτοι, η ολοκλήρωση της διερεύνησης επί συνόλου 22 περιπτώσεων, μόνο σε έξι από αυτές, με αποτέλεσμα την επιβολή προστίμου σε μία περίπτωση και τη θέση των λοιπών πέντε υποθέσεων στο αρχείο, αποτελούν διαδικασίες που δεν συνηγορούν ότι υπήρξε πραγματική βούληση μέχρι τώρα για την ουσιαστική και αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου και την απόδοση ανάλογων ευθυνών. Αυτή η εκ των πραγμάτων δημιουργούμενη εικόνα ατιμωρησίας είναι ανάγκη να ανατραπεί δραστικά και να ανασκευαστεί πειστικά, για την ίδια την αξιοπιστία της αστυνομίας και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών στην αμερόληπτη κρίση της αλλά και στη δικαιοκρατική τους αντιμετώπιση.

β. Οι υπηρεσίες για την αντιμετώπιση της ρατσιστικής βίας

Ο Συνήγορος του Πολίτη σημειώνει ως θετική εξέλιξη τη σύσταση εξειδικευμένων υπηρεσιών της αστυνομίας, που άρχισαν να λειτουργούν τον Ιανουάριο 2013, για την ουσιαστική διερεύνηση των ρατσιστικών επιθέσεων. Οι νέες υπηρεσίες μπορούν να κινούν και αυτεπάγγελτη έρευνα, δέχονται και άτυπες (ανώνυμες) καταγγελίες και υπέχουν υποχρέωση άμεσης ενημέρωσης της εισαγγελικής αρχής σε περιπτώσεις προανάκρισης για υποθέσεις ρατσιστικής βίας.

Ο Συνήγορος παρατηρεί ωστόσο ότι η προστασία διαμονής, μη σύλληψης και μη απέλασης του θύματος ρατσιστικής βίας (που δεν είχε τύχει ουσιαστικής εφαρμογής μέχρι τα γεγονότα ένοπλης επίθεσης σε αλλοδαπούς εργάτες σε καλλιέργειες φράουλας στη Ν. Μανωλάδα), είναι σημαντική, όπως και όλα τα ζητήματα διαδικασίας που διασφαλίζουν την ουσιαστική ακρόαση των καταγγελλόντων και των μαρτύρων, υπό το πρίσμα του συνταγματικού δικαιώματος αναφοράς στις αρχές, που είναι η βασική θεσμική εγγύηση κάθε θεμελιώδους δικαιώματος, μετά τη δικαστική προστασία (βλ. παρακάτω νομικό πλαίσιο). **Επίσης ο Συνήγορος προτείνει πέρα από την κατάλληλη στελέχωση των Υπηρεσιών Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας, τη διεύρυνση της αποστολής τους ώστε να συμπεριλάβει και άλλα κριτήρια διάκρισης όπως η αναπηρία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου.** Επίσης ο Συνήγορος προτείνει να θεσπιστεί υποχρεωτική διερμηνεία αλλά και ειδική διαδικασία διερεύνησης, λ.χ. εξατομικευμένη εκτίμηση κάθε περίπτωσης καταγγελίας μέσω ατομικής αξιολόγησης, που θα διασφαλίζει τη μέριμνα και τον ειδικό χειρισμό των θυμάτων ρατσιστικής διάκρισης, ώστε να μην στιγματίζονται περαιτέρω από την επαφή τους με τα αστυνομικά όργανα, κατά τις ειδικές προβλέψεις του ευρωπαϊκού δικαίου σύμφωνα και με την υπό ενσωμάτωση Οδηγία 2012/29/ΕΕ για την προστασία θυμάτων εγκληματικότητας

γ. Τα συνταγματικά όρια της επιχείρησης «Ξένιος Ζευς»

Η επιχείρηση Ξένιος Ζευς είναι προβληματική όσον αφορά την τήρηση δύο θεμελιωδών συνταγματικών αρχών, της αρχής της αναλογικότητας και της απαγόρευσης των εθνοφυλετικών διακρίσεων. Η επιχείρηση παρουσιάζει, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της αστυνομίας, μια συστηματική προφανή δυσαναλογία (20 προς 1) μεταξύ του αριθμού των ανθρώπων που προσήχθησαν για έλεγχο στοιχείων και αυτών που τελικά συνελήφθησαν για παραβάσεις του νόμου σχετικά με τη νόμιμη είσοδο και παραμονή στη χώρα.

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει επανειλημμένα επισημάνει τον **καταχρηστικό χαρακτήρα των προσαγωγών**, όταν δεν υπάρχει εξατομικευμένη υπόνοια τέλεσης

αδικήματος. Στο πλαίσιο του «Ξένου Δία» προσάγονται και αλλοδαποί που διαθέτουν ισχυρό τίτλο διαμονής στην χώρα. Αν δεν υπάρχει υπόνοια αδικήματος βάσει συμπεριφοράς, ενώ υφίσταται έγγραφο αποδεικτικό ταυτότητας, οι μαζικές αυτές προσαγωγές αποτελούν δυσανάλογο περιορισμό της προσωπικής ελευθερίας που δεν συνάδει ούτε με το Σύνταγμα ούτε με το νομικό πλαίσιο που διέπει τη δράση των αστυνομικών οργάνων. Η πολιτεία με τις μαζικές προσαγωγές μεταναστών, που ονομάζει συστηματικές επιχειρήσεις «εκκαθάρισης», αντικειμενικά ενθαρρύνει τον εθνοφυλετικό διαχωρισμό, όταν δεν υφίσταται εξατομικευμένη υπόνοια αδικήματος. Είναι απολύτως αντιφατικό μήνυμα της πολιτείας, την ίδια στιγμή που συστήνει ειδικές υπηρεσίες για την αντιμετώπιση της ρατσιστικής βίας, να καλλιεργεί στερεότυπα στοχοποίησης του «άλλου», του εθνοφυλετικά «διαφορετικού».

Ο Συνήγορος συνεπώς προτείνει να επανεξετασθεί η επιχείρηση «Ξένιος Ζευς» συνολικά από πλευράς αναλογικότητας, να σταματήσουν οι καταχρηστικές προσαγωγές μεταναστών που διαθέτουν ισχυρό τίτλο διαμονής στην χώρα, όταν δεν υπάρχει εξατομικευμένη υπόνοια αδικήματος βάσει συγκεκριμένης συμπεριφοράς, το κλιμάκιο ελέγχου να περιλαμβάνει αστυνομικούς των Διευθύνσεων Αλλοδαπών, να αξιοποιηθεί η σύγχρονη ηλεκτρονική τεχνολογία ώστε τα κλιμάκια ελέγχου να είναι σε θέση να προβαίνουν επιτόπου σε άμεση ηλεκτρονική διασταύρωση τυχόν στοιχείων που αμφισβητούνται και να εκπαιδευθούν όλοι οι αστυνομικοί στην αντιρατσιστική αστυνόμευση ώστε να μη δημιουργείται προφίλ υπόπτου βάσει ρατσιστικής διάκρισης (racial profiling), σύμφωνα με τις σχετικές κατευθύνσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης.

3. Το νομικό πλαίσιο

Παρά τις θετικές εξελίξεις που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια εξακολουθεί να υπάρχει μία σημαντική απόσταση μεταξύ των προβλέψεων του συνταγματικού νομοθετικού πλαισίου και της εφαρμογής του.

Η αναμόρφωση του νομοθετικού πλαισίου αποτελεί υποχρέωση της χώρας προκειμένου να συμμορφωθεί με το περιεχόμενο της Απόφασης - Πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου αναφορικά με την αποτελεσματικότερη καταπολέμηση μέσω του ποινικού δικαίου των εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας, καθώς και των εγκλημάτων που τελούνται με τέτοια κίνητρα.

Ο Συνήγορος σημειώνει ότι μεταξύ των προτάσεων όσων κομμάτων ζητούν αλλαγές στο νομοθετικό πλαίσιο είναι η θεσμοθέτηση ειδικού εγκλήματος, αλλαγές στην ευρωπαϊκή πολιτική ασύλου και η κύρωση του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου της Σύμβασης του Ο.Η.Ε. κατά των Βασανιστηρίων (OP-CAT), ώστε να αποτραπούν περιστατικά ρατσιστικής βίας από την πλευρά της αστυνομίας ή άλλων οργάνων εφαρμογής του νόμου. Επίσης τέθηκε ζήτημα ανεπαρκούς πολιτικής βούλησης αλλά και εισαγγελικής απροθυμίας, καθώς και ελλιπούς κινητοποίησης των διωκτικών και δικαστικών αρχών για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Ο Συνήγορος του Πολίτη οφείλει να επαναλάβει, στο πλαίσιο της θεσμικής του αρμοδιότητας, την πεποίθησή του ότι η αύξηση και η ένταση των περιστατικών ρατσιστικής βίας, επιβάλλει την αποτελεσματική αντιμετώπιση των εγκληματικών ενεργειών με ρατσιστικό κίνητρο, μεταξύ άλλων και με τη θέσπιση ενός σύγχρονου και λειτουργικού νομοθετήματος.

Προκειμένου δε να επιτευχθεί η καταπολέμηση των φαινομένων αυτών είναι κυρίως αναγκαία η αποτελεσματική διερεύνηση του ρατσιστικού κινήτρου, τα κατάλληλα μέσα προστασίας, καθώς και αναλογικές και αποτελεσματικές κυρώσεις. Θα πρέπει ειδικότερα να επισημανθεί η ανάγκη λήψης ειδικών μέτρων για την

αντιμετώπιση φαινομένων ρατσιστικής συμπεριφοράς από φορείς άσκησης δημόσιας εξουσίας και δημοσίους λειτουργούς, για τους οποίους θα πρέπει να προβλέπεται διαδικασία αποτελεσματικής διερεύνησης του ρατσιστικού κινήτρου, καθώς και λογοδοσία αυτών.

Εξίσου σημαντική είναι και η παροχή προστασίας στα θύματα της ρατσιστικής βίας, σύμφωνα και με τις διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας μας. Ειδικά, στο πεδίο αυτό παρατηρείται σοβαρό έλλειμμα. Ακόμη και η πρόβλεψη της δυνατότητας υπαγωγής θυμάτων του ν. 927/1979 και του ν. 3304/2005 στη διαδικασία του άρθρου 44 παρ. 1 περ. β' του ν. 3386/2005 (χορήγηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους στα θύματα αυτά από το Υπουργείο Εσωτερικών), δεν φαίνεται να έχουν τύχει αξιοποίησης. **Επισημαίνεται** ότι ακόμη και στις εξαιρετικά σπάνιες περιπτώσεις που έχει ασκηθεί ποινική δίωξη, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 927/1979 ή του ν. 3304/2005, η εφαρμογή της ως άνω διάταξης δεν είναι αυτονόητη για τις αρμόδιες για την εφαρμογή τους υπηρεσίες.

Επισημαίνεται επίσης η ανάγκη προστασίας ουσιαστικών μαρτύρων σε περιστατικά ρατσιστικής βίας, με την πρόβλεψη άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους και ανάλογη προσθήκη στο άρθρο 44 παρ. 1 περ. β' του ν. 3386/2005 ή τουλάχιστον μέσω ανάλογης ρύθμισης για την προστασία μαρτύρων σε αξιόπρινες πράξεις εμπορίας ανθρώπων (άρθρ. 9 παρ. 6 του ν. 2928/2001 όπως τροποποιήθηκε με το άρθρ. 8 παρ. 5 του ν. 3875/2010).

Ο Συνήγορος του Πολίτη οφείλει **να επισημάνει** ότι η ανεπάρκεια και η αναποτελεσματικότητα του υφιστάμενου πλαισίου δια της ουσιαστικής αχρησίας του στην πράξη για διάστημα πέραν των 30 ετών, καθιστά αναγκαία για την επιτυχία της απαιτούμενης νέας νομοθετικής πρωτοβουλίας τη συνεκτίμηση των εξής προϋποθέσεων:

1. δράστες και θύματα να γνωρίζουν επαρκώς την ύπαρξη του νόμου
2. να ενθαρρύνεται η καταγγελία των επιθέσεων και η παροχή προστασίας
3. να εξασφαλίζεται η επιμελής αστυνομική διερεύνηση των περιστατικών
4. να διασφαλίζεται η συνεπής εισαγγελική και δικαστηριακή πρακτική κατά την εφαρμογή του νόμου
5. να δίδεται επαρκής και συστηματική δημοσιότητα σε τέτοιες υποθέσεις.

4. Ρατσισμός και ξενοφοβία στα σχολεία

Ο Συνήγορος του Πολίτη επισημαίνει ότι στους σκοπούς της εκπαίδευσης περιλαμβάνεται η διαπαιδαγώγηση στις αρχές του σεβασμού των δικαιωμάτων και της μη διάκρισης, ενώ η δημιουργία του απαραίτητου παιδαγωγικού κλίματος με την ανάπτυξη αρμονικών διαπροσωπικών σχέσεων στο σχολείο και στην τάξη, είναι βασικός συντελεστής για την επίτευξη των σκοπών της εκπαίδευσης.

Ο Συνήγορος επισκέπτεται συχνά σχολεία, συναντάται με μαθητές και εκπαιδευτικούς, και πληροφορείται για πολλές και ποικίλες βίαιες συμπεριφορές και περιστατικά μέσα και έξω από το σχολείο, ανάμεσα σε μέλη της σχολικής κοινότητας ή και με τρίτους. Έχει διαπιστώσει ότι περιστατικά βίας μεταξύ μαθητών δεν γνωστοποιούνται συνήθως στη διεύθυνση του σχολείου ή στους εκπαιδευτικούς. Και όταν γνωστοποιούνται όμως, ότι η παρέμβαση του σχολείου εξαντλείται στη ρηματική καταδίκη συμπεριφορών και στην επιβολή κυρώσεων ή συστάσεων, χωρίς να γίνεται ενδελεχής ενασχόληση με τους μαθητές που εμπλέκονται σε σχετικά περιστατικά, ως θύτες, θύματα ή μάρτυρες.

Η στοχοποίηση και η απλή επιβολή κυρώσεων σε βάρος των μαθητών που ασκούν βία δεν μπορεί να φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερες αντιπαραθέσεις ή σε «ηρωοποίηση» των μαθητών που φέρονται επιθετικά ή προσβλητικά. Το ζητούμενο είναι οι μαθητές να κατανοήσουν την προκαλούμενη βλάβη και να αναζητηθούν τρόποι για το ξεπέρασμα των εντάσεων ή των προκαταλήψεων.

Είναι απαραίτητο το Υπουργείο Παιδείας να ενισχύσει το μήνυμα προς όλα τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας (εκπαιδευτικούς, μαθητές και γονείς) ότι το σχολείο δεν κάνει αποδεκτή στους κόλπους του οποιαδήποτε μορφή ρατσιστικής ή ξενοφοβικής συμπεριφοράς από οποιονδήποτε και ότι οι θιγόμενοι μαθητές μπορούν να απευθύνονται στη διεύθυνση του σχολείου τους, στις προϊστάμενες διευθύνσεις εκπαίδευσης και σε εξειδικευμένους φορείς προστασίας δικαιωμάτων.

Ο Συνήγορος προτείνει:

- να ληφθούν πολυεπίπεδα μέτρα για την ουσιαστική πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας και της ρατσιστικής βίας στο σχολείο. Τα μέτρα αυτά πρέπει να περιλαμβάνουν την προώθηση της δημοκρατίας και την εκπαίδευση των μαθητών στα δικαιώματα, την ανάπτυξη στοχευμένων δραστηριοτήτων που αυξάνουν τη συνειδητοποίηση των μαθητών και την ανάπτυξη πρακτικών για την ειρηνική επίλυση συγκρούσεων και τη συνύπαρξη
- να καθιερωθούν διαδικασίες ακρόασης, συμφιλίωσης και εναλλακτικών κυρώσεων και να ενισχυθεί ο ρόλος των ίδιων των μαθητών στην επίλυση συγκρούσεων
- να υπάρξει κατάλληλη υποστήριξη των εκπαιδευτικών και παισιώσή τους από ειδικούς ψυχικής υγείας, επιμόρφωσή τους σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διαρκής σύνδεσή τους με τη συγκεκριμένη σχολική κοινότητα και έμπρακτη στήριξή τους από το Υπουργείο ώστε να αναλαμβάνουν θετικές δράσεις
- να πραγματοποιούνται εξειδικευμένες σχολικές δραστηριότητες (προγράμματα αγωγής υγείας, πολιτιστικά και περιβαλλοντικά) εστιασμένες στην καταπολέμηση της βίας και του ρατσισμού

Ο Συνήγορος σημειώνει ότι ο ρόλος των γονέων δεν είναι αμελητέος σχετικά με την πρόληψη και αντιμετώπιση των περιστατικών ρατσιστικής βίας στο σχολείο. Ωστόσο διαπιστώνει ότι δυστυχώς αυξάνονται οι περιπτώσεις γονέων που επιδιώκουν την απομάκρυνση ή τη μη εγγραφή συγκεκριμένων μαθητών στο σχολείο (λόγω καταγωγής, αναπηρίας ή ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών) ή δημιουργούν προβλήματα στη λειτουργία του σχολείου με άλλους τρόπους.